

The assessments and comments on the priorities of the Russian Federation in the Central Asian region concerning the political relations of Russia with the countries of Central Asia, the security, sector economic and humanitarian issues, etc. are considered.

The views on the formation process and implementation of the Central Asian foreign policy of Russia, the development of cooperation, and the resolution at bilateral and multilateral levels regional problems in the context of relations between the Russian Federation and the countries of Central Asia are presented.

The conclusions on the position of the Russian Federation, its strategy in the Central Asian region, in particular, in the context of the presence of other world leading countries in Central Asia, are presented.

It is emphasized that at present, Russia is committing a foreign policy line and taking appropriate steps in the Central Asian region based on its national interests using certain methods and means, on the basis of on the strategic provisions defined in the Concept of Russian Foreign Policy.

Key words: *Central Asia, Russian Federation, foreign policy, cooperation with Central Asian countries, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, strategy, integration, Central Asian region, regional problems, political - economic interests.*

УДК 321-048.35

О.О. Дем'яненко

ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЙНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ДИСКУРСИ

У статті проаналізовано ключові підходи до розуміння явища та поняття політичної модернізації з урахуванням початкового та актуального наукових дискурсів. Зміст політичної модернізації визначається через паралель «політичні зміни» - «політичний розвиток». Акцентується увага на полісистемному характері політичної модернізації, що вимагає міждисциплінарного підходу у дослідженні. Аналізується етимологія поняття, досліджуються чотири ключові етапи розвитку теорій політичної модернізації з урахуванням специфічних завдань та результатів, а також – базові типи політичної модернізації («первинна» та «вторинна»).

Ключові слова: *політичні зміни, політичний розвиток, політична модернізація, глобалізація, демократизація, первинна модернізація, вторинна модернізація, соціальна модернізація, економічна модернізація.*

Удосконалення політичної системи за демократичних умов передбачає орієнтацію на теоретичні регулятиви та показові прикладні зразки, саме такою має бути політична модернізація. Проте, більш глибинний аналіз цього феномену доводить його багатовимірність, комплексність і своєрідну суперечливість. Чи завжди політична модернізація реалізується низкою продуктивних змін, корисних для держави та соціуму, чи можливий універсальний сценарій політичної модернізації, аплікативний до будь-якої країни світу, які чинники впливають на позитивну динаміку політичної модернізації? Ці та багато інших запитань змушують не одне покоління дослідників звертати власні наукові пошуки в бік саме цього предмету. Традиційне та сучасне прочитання феномену політичної модернізації акцентують різні аспекти, пропонують відмінний науково-дослідний інструментарій, доводячи складність явища та поняття, з одного боку, а також прикладну значущість – з іншого.

Ґрунтовні дослідження змісту, структури, чинників, проявів, особливостей, контекстів, ресурсів та джерел політичної модернізації знаходимо в роботах Г. Алмонда [5], Р. Арона [1], Р. Даля [7], Д. Ептера [6], Р. Інґелхарта [8], С. Ліпсета [9], Дж. Марча [10], Г. О'Доннела [11], В. Парето [3], Л. Пая [13], Т. Парсонса [12], Дж. Пауелла [5], Т. Скокпол [14], Н. Смелзера [9], С. Хантінгтона [4] тощо. Тим не менш, систематизація наукових матеріалів вище названих учених потребує завершеності та повномірної транспарентності по відношенню до вітчизняних соціально-політичних реалій.

Мета даної статті полягає у чіткій ідентифікації змісту політичної модернізації на сучасному етапі розвитку суспільства з урахуванням видозмін при переході від традиційного до актуального дискурсу.

Для окреслення теоретичної сутності поняття «політична модернізація» необхідно з'ясувати його місце в структурі політологічного понятійно-категоріального апарату. Здійснити це можна через формування зв'язку між такими поняттями, як «політичні зміни» та «політичний розвиток».

Поняття «політична зміна» використовується для позначення факту, який відбувається в певний проміжок часу та має відповідний ступінь впливу на політичну систему. Для теоретичного обґрунтування даного поняття необхідно відзначити наступні його особливості:

- політична зміна являє собою один із видів соціальних змін;
- політична зміна за своєю суттю є трансформацією політичних інститутів;
- політична зміна – це потенційна можливість, яка може викликати за собою цілий ряд інших змін;
- основним чинником політичної зміни виступає людська діяльність різноманітного характеру.

Таким чином, «політична зміна» – це факт антропоморфного характеру, який має місце в конкретний проміжок часу, позначає трансформацію політичного інституту та стає частиною соціальних змін. Фіксуючи наявність такого факту, дослідник може вдатись до аналізу його першопричин або наслідків, однак такий подальший науковий розгляд ніяким чином не збагатить теоретичне підґрунтя даного поняття.

Велика кількість вчених ХХ століття намагалась побудувати навколо поняття «політична зміна» різні теоретичні моделі, де використовували його у таких аналітичних контекстах:

- природи політичних змін (у цій предметній сфері сформувався ряд підходів, а саме – детерміністський або контекстуалістський підхід – Р. Арон, Р. Даль, С. Ліпсет; інституціоналістський або інтердетерміністський підхід – В. Парето, Г. Моска, С. Хантінгтон, Дж. Марч, Дж. Олсон, Т. Скокпол);
- типів політичних змін (випадкові або заплановані; еволюційні або революційні);
- форм політичних змін (стійкі або нестійкі; внутрішньо або зовнішньосистемні);
- наслідків політичних змін (прогресивні або регресивні);
- сфер політичних змін (культура, поведінка, баланс сил).

Уся сукупність політичних змін може бути об'єднана у більш широкому понятті – «політичний розвиток», яке використовується для розгляду політичної системи в цілому. Таким чином, політичний розвиток виступає багатовимірним процесом, який об'єднує політичні зміни за різноманітними спільними рисами і має системний характер, який полягає у його адаптивному та збалансованому змісті. Політичний розвиток має взаємозв'язок із соціальним розвитком на суспільному рівні.

Слід зазначити, що у сучасній політичній науці виникла велика кількість підходів щодо дослідження теорії політичного розвитку. Попри широке розмаїття таких підходів, основним їхнім водорозділом виступає ідея присутності лінійності або нелінійності політичного розвитку.

Адепти ідей лінійності політичного розвитку поділяються на три групи:

1) економічний детермінізм (Д. Ростоу, С. Ліпсет), згідно якому розвиток економіки виступає основним фактором політичного розвитку;

2) ціннісно-поведінковий підхід (К. Дойч, Р. Інгалхарт), який полягає у фокусуванні на змінах соціальних структур та моделей поведінки громадян, що виступають основним фактором політичних змін;

3) структурно-функціональний підхід (Т. Парсонс), згідно якого визначним чинником політичних змін виступає функціональна диференціація елементів соціальної системи, яка призводить до збільшення рівня складності соціальної структури.

Прибічники ідеї нелінійності політичного розвитку переконані у тому, що різні політичні системи можуть досягати різних результатів у процесі свого розвитку. При цьому відсутні закономірності розвитку, відслідкувавши які можна стверджувати, що всі політичні системи рано чи пізно зможуть досягти певних однакових точок розвитку, спільних для всіх систем.

У межах даної ідеї можна виділити ряд підходів та їх представників:

1) внутрішньополітичний підхід (С. Хантінгтон, Г. О'Доннелл, Т. Скокпол), згідно якого основним фактором політичного розвитку виступає взаємодія внутрішніх елементів політичної системи з навколишнім середовищем, в якому політичні інститути відіграють провідну роль. Ступінь інституалізації різноманітних інтересів та особливості політичних інститутів окремих країн прямо визначають хід та напрямки політичного розвитку;

2) еволюційний підхід (Г. Алмонд, Дж. Пауелл) полягає у застосуванні структурно-функціонального інструментарію до аналізу політичного розвитку з поправкою на нелінійність процесу. Для обґрунтування нелінійного характеру політичних змін, дослідники розглядають взаємозалежності трьох компонентів у конкретний проміжок часу: рівня автономії політичних підсистем, рівня структурної диференціації політичної системи та рівня культурної секуляризації політичної системи.

Різноманітність підходів до вивчення теорії політичного розвитку свідчить про його полікомпонентність та багатоаспектність. Побудова факторних моделей, типологізація та класифікація політичного розвитку потребує залучення декількох підходів та міждисциплінарного характеру дослідження такого політичного феномену.

Однак, більшість дослідників відзначають можливість теоретичного формулювання типів політичного розвитку, беручи за основу його змістовий характер. Таким чином, за суттю можна виділити наступні типи політичного розвитку:

- демократизація;
- глобалізація;
- модернізація.

Отже, модернізація виступає окремим типом політичного розвитку, який визначається змістовними особливостями даного процесу. Сам термін «модернізація» є похідним від поняття «модерн». Модерн (від фр. – *moderne* – сучасний) – в залежності від сфери термінологічного застосування (мистецтво, архітектура, історична наука тощо) поняття, яке відображає відношення до сучасності у його найкращому розмінні. Тобто, модернізація – це процес досягнення найкращих сучасних зразків будь-чого вже наявного.

Важливим теоретичним елементом модернізації є підкреслення того факту, що в основі даного поняття перебуває розуміння наявності у конкретний проміжок часу певних досягнень, які можуть виступати орієнтирами або бажаними моделями. Таким чином, політична модернізація – це такий тип політичного розвитку, за якого здійснюються зміни елементів політичної системи в напрямку досягнення їхніх найкращих сучасних зразків.

Уперше термін «політична модернізація» був використаний у 1950-х роках ХХ століття у працях таких вчених, як Г. Алмонд, Дж. Пауелл, Д. Ептер, Л. Пай, які послуговувалися ним для позначення наступних змін, що мали місце у тогочасному суспільстві:

- зміна місця та ролі особистості у суспільних процесах;
- розширення варіативності самореалізації індивідуума;
- поява нових інтересів та груп, які їх об'єднували;
- збільшення рівня різноманітності соціальних відносин.

Г. Алмонд та Л. Пай сформуvalи функціональний підхід до аналізу політичної модернізації, згідно якому політична модернізація включає наступні процеси:

1) розвиток системи розподілу влади, як основний результат структурної диференціації політичної системи;

2) збільшення рівня можливості самовідновлення політичної системи через мобілізацію ресурсів для подолання або мітигації конфліктів, задоволення соціальних запитів та гарантування безпеки;

3) рівноправ'я як основна мета соціального розвитку через забезпечення активної політичної участі всіх громадян будь-якого соціального походження у органах державної влади.

У наступних працях Г. Алмонд у співавторстві із Дж. Пауеллом сформулював такі три критерії політичної модернізації:

1) ступінь диференціації ролей елементів політичної системи, який виражається у наявності нових самостійних утворень у політиці, які раніше виконували інші структури (наприклад, лобістські групи, які почали виконувати окремі функції профспілкових рухів);

2) спеціалізація політичних інститутів, яка відображає характер ускладнень внутрішньо-політичної структури та фіксує появу вузько-спеціалізованих політичних інститутів, які стають частиною всієї політичної системи та демонструють появу нових типів спеціалізованих зв'язків її елементів;

3) спеціалізація політичної культури, яка стає все більш осмисленою та раціональною, формує нові типи політичного мислення, базується на фактологічній, а не емоційній частині політичного простору.

С. Хантінгтон у своїх працях відзначав про необхідність відслідковування рівня інституалізації політичних утворень, який прямо впливав на характер політичної модернізації. Таким чином, інституціональний підхід С. Хантінгтона надавав можливість аналізу реагентності політичної системи на внутрішні та зовнішні виклики, в якій політична модернізація відгравала визначну роль.

Праці Г. Алмонда, Дж. Пауелла, Л. Пая, С. Хантінгтона були присвячені теоретичному обґрунтуванню феномену політичної модернізації. Оскільки вони були здійснені в рамках компаративістських політичних студій, автори змогли прослідкувати нерівномірність процесів політичної модернізації в різноманітних політичних системах того часу, виявити спільні процесуальні риси та закономірності.

Такі теоретичні пошуки здійснювались одночасно з формуванням теорії політичних систем, в якій поняття політична модернізація мала похідний характер. Так,

при розробці власної типології політичних систем Г. Алмонд наводив наступні їхні типи:

- примітивні (системи із мінімальною структурною диференціацією, у яких індивіди зорієнтовані виключно на досягнення локальних інтересів, і національний інтерес відсутній як такий);

- традиційні (системи, в яких сформовані органи державної влади, однак, громадяни не мають реальних механізмів впливу на них);

- сучасні (модерні) (системи, які базуються на розвинутій політичній культурі громадян та складній диференційованій політичній інфраструктурі).

Таким чином, політичний розвиток, який мав на меті досягнення сучасної політичної системи називався Г. Алмондом «політичною модернізацією». Необхідно розуміти й історичний контекст, в межах якого була сформульована дана політологічна теза. Наприкінці 1950-х років, у період значних індустріальних досягнень США та, водночас, широкого поля традиційних політичних систем країн «третього світу», політична наука потребувала теоретичного обґрунтування трансформаційних процесів таких країн. Тому теорія політичної модернізації була широко сприйнята у американському політологічному співтоваристві і набула масованого інтелектуального характеру. Слід зазначити, що змістове наповнення теорії політичної модернізації змінювалось протягом декількох етапів політологічного дискурсу.

На першому етапі (1950-60 рр.) предметом розгляду теорій політичної модернізації ставали інструменти економічної трансформації країн третього світу. Економіка розглядалась в якості основи політичних змін. Слід відзначити декілька факторів даного історичного періоду: поява на політичній мапі великої кількості африканських країн в рамках деколонізації Африки та ідеологічне суперництво із соціалістичними моделями державного устрою, яке базувалось, перш за все, на питаннях приватної власності.

На другому етапі (1970-80 рр.) розвитку теорій політичної модернізації, на перший план вийшли ідеї необхідності врахування місцевих культурологічних засад при розробці інструментів політичної модернізації та теоретичної неспроможності формування єдиної універсальної моделі для будь-якої політичної системи. Конкретний хід історичного розвитку у азійських та латиноамериканських регіонах демонстрував випадки високого економічного зростання при низькому рівні політичної культури та слабо-диференційованих політичних системах.

На третьому етапі (1980-90 рр.) теорії політичної модернізації стали набувати соціокультурного характеру. Стало зрозуміло, що економічні підходи не можуть відігравати системоутворюючої ролі. Обсяги природних та людських ресурсів не мають прямого впливу на характер та напрямки політичної модернізації (невеликі європейські та азійські країни демонстрували приголомшливі результати), водночас, інші країни, які мали значні запаси природних ресурсів залишались на традиційному рівні розвитку політичної системи. На даному етапі формування теорії політичної модернізації на передній план почали виходити позаекономічні фактори: соціальні, культурологічні, геополітичні, психологічні тощо. Крім того, визначним історичним контекстом даного періоду став розпад СРСР та перегляд соціалістичної моделі політичних систем окремих країн (КНР, В'єтнам, Венесуела).

На четвертому етапі (починаючи з кінця 1990-х років і до тепер) теорії політичної модернізації почали базуватись на декількох гіпотезах:

- найбільш економічно розвинуті країни Заходу мали власну тривалу історію модернізаційних процесів, які хронологічно розпочались раніше ніж в інших географічних регіонах земної кулі. Це дозволяє уникнути відносно теоретичних

розглядів досвіду США та Європи в якості унікального чи найбільш розвинутого політичного утворення;

- ідея механічного перенесення моделей розвитку успішних країн на політичні системи традиційного рівня розвитку визнана теоретично безпідставною;
- місцева культура відіграє провідну роль у модернізаційних процесах;
- копіювання досвіду успішних країн не гарантує еквівалентних результатів при його застосуванні в інших політичних системах;
- політична модернізація має базуватись на універсальних цінностях загальнолюдського характеру, які мають гармонійно поєднуватись із місцевою специфікою.

Таким чином, на сьогоднішньому етапі розвитку теорій політичної модернізації стало можливим виокремлення її типів, форм та параметрів.

Основними типами політичної модернізації виступають «первинна» та «вторинна». Первинна модернізація, або як її ще називають «органічна, оригінальна», характерна для країн Європи та Америки XVII-XIX ст., в межах якої відбувалися переходи від пізно-феодальних до індустріальних моделей політичного розвитку. У результаті появи такого типу політичної модернізації та її взаємовпливу на окремі країни даного регіону, сформувався євро-американський тип політичної системи (за виразом М. Вебера «сучасний на протигагу традиційному»), який характеризується наступними ознаками:

- раціональний підхід у організації політичної системи;
- автономізація особистості та високий рівень активності і мобільності громадян;
- соціокультурні моделі підкорення законові, а не окремим індивідам.

Вторинна (неорганічна) політична модернізація має місце у всіх випадках її застосування у будь-яких нерівномірних в тому чи іншому плані регіонах. Базовим фактором вторинної політичної модернізації виступають соціокультурні відносини різних країн. Вторинна політична модернізація передбачає відносно швидке досягнення рівня соціальних, економічних, політичних, культурних стандартів інших країн шляхом застосування передового світового досвіду та підтримки зі сторони його авторів.

Основною проблемою вторинної політичної модернізації виступає неможливість дотримання «органічної» логіки дозрівання окремих елементів політичної системи, що впливає із наступних умов:

- постійно зростаючий вплив розвинутих в економічному та соціокультурному плані країн на окремі політичні системи держав іншого рівня розвитку, який здійснюється переважно опосередковано без цілеспрямованої мети;
- нерівномірність внутрішнього розвитку окремих елементів політичних систем учасників політичної модернізації (приміром, випадки, коли економічна підсистема готова до розвитку, а на рівні політичної культури готовність відсутня) вимагає «внутрішнього вирівнювання», для якого, зазвичай, не вистачає багатьох аспектів (часу, готовності окремих політичних акторів, ресурсів різного гатунку);
- необхідність мобілізації внутрішніх ресурсів, яка породжує ризик застосування авторитарних форм при здійсненні таких мобілізаційних заходів, оскільки демократичний характер таких змін потребує більше часу та інших ресурсів.

Сучасні політичні дослідники відзначають той факт, що в деяких випадках має місце ситуація при яких частина «традиційних» політичних інститутів в ході політичної модернізації залишаються «вбудованими» в оновлені соціальні структури. Таким чином, можна говорити про наявність такого типу політичної модернізації, як «часткова політична модернізація».

Крім того, беззастережним є той факт, що в окремих випадках «вторинна» політична модернізація може не тільки не досягти бажаного рівня розвитку, але і призвести до значних втрат регресивного характеру. У таких випадках можна говорити про наявність «регресуючого типу політичної модернізації».

Сучасні теоретичні студії політичної модернізації відзначають необхідність розгляду такої проблематики крізь призму паралельних процесів, якими виступають соціальна та, відповідно, економічна модернізації.

Соціальна модернізація полягає у наступних предметах розвитку: широка урбанізація, збільшення необхідного рівня освіти та професійного розвитку, постійне пришвидшення соціальної мобільності, секуляризація культури та підвищення ролі науки.

Економічна модернізація визначається глобалізаційним характером світових економічних процесів, відкритістю та високою мобільністю ринків капіталу, підвищенням рівня продуктивності праці та готовності світової економіки до переходу на новий цифровий промисловий уклад.

Таким чином, політична модернізація здійснюється в ході модернізаційних трансформацій всього суспільства та може виступати як метою так і засобом різноманітних соціальних перетворень. Основними предметними сферами політичної модернізації виступають демократизація політичних інститутів, соціокультурна трансформація політичних цінностей та норм, збільшення рівня участі громадян у політичних процесах.

Узагальнені напрямки політичної модернізації базуються на предметних сферах та проявляються наступним чином:

- централізація державної влади на національному рівні та одночасна глибока територіальна децентралізація локальних політичних інтересів для забезпечення широкої політичної участі громадян у вирішенні місцевих проблем;
- формування диференційованої політичної структури із високим рівнем спеціалізації окремих елементів системи;
- забезпечення участі широкого кола соціальних груп у політичних процесах для задоволення різноманітних інтересів шляхом розвитку інститутів громадянського суспільства;
- швидке збільшення кількості раціональної політичної еліти, формування на таких же принципах модерної бюрократії, постійне послаблення ролі родових, кланових груп у політичних процесах;
- розвиток політичної культури на засадах ціннісного плюралізму та активізму, зростання рівня політичної відповідальності громадян;
- зростання рівня соціальної автономності та мобільності політичних акторів.

Більшість із даних напрямків прямо чи опосередковано пов'язано з феноменом громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства в межах модернізаційних процесів можуть виступати як об'єктами так і суб'єктами змін, що спричинено особливою роллю, яку вони відіграють у політичній системі.

При розгляді громадянського суспільства у якості предмету модернізаційних процесів, слід відзначити наступні особливості:

- рівень розвитку громадянського суспільства окремо взятої політичної системи піддається кількісному та якісному вимірам, відтак, у сучасних умовах може надавати широкий аналітичний матеріал для дослідження;
- існуюча диференціація інститутів громадянського суспільства за масштабами своєї діяльності, виділення наприкінці ХХ століття окремої групи

структур, які здійснюють свою діяльність у загальнопланетарному масштабі (наприклад, екологічні рухи), наявність регіональних організацій (загальноєвропейські організації) та локальних місцевих організацій, формують складну різномірну взаємопов'язану мережу акторів, які включені у систему взаємовпливів, що може діяти на характер та напрямки модернізаційних процесів;

- інститути громадянського суспільства виступають засобом інтеграції та артикуляції соціальних інтересів, які можуть набувати політичного характеру, і в кінцевому рахунку, підтримувати або протиставляти себе політичній модернізації;

- основою громадянського суспільства виступають громадяни із високим рівнем політичної участі та мобільності, що дозволяє їх використовувати для соціальної мобілізації, яка, зазвичай, супроводжує політичну модернізацію;

- якісна участь у діяльності інститутів громадянського суспільства потребує високого рівня політичної культури та відповідальності, що, одночасно, є рушієм багатьох політичних модернізацій.

Якщо розглядати інститути громадянського суспільства крізь призму інструментів політичної модернізації, можна стверджувати, що повсякденні соціальні та політичні практики, що відображаються у громадянській активності індивідів, виступають необхідними умовами модернізації елементів політичної системи. Таким чином, вплив на цю предметну сферу викликає закономірні реакції, які визначають соціальну картину окремих країн.

Отже, як зазначав В. Іноземцев: «успішна модернізація – це політичне та економічне зусилля, яке відсторонює необхідність свого повторення в майбутньому та відкриває шлях гармонійному розвитку» [2, с. 1]. Політична модернізація – об'єктивний процес соціально-політичної дійсності держави, що знаходиться на демократичному шляху розвитку і вчасно аналізує та використовує переваги глобалізаційних змін. Вдала модифікація української політичної системи неможлива без адекватної політичної модернізації, що має спиратися на раціональний та системний підхід у плануванні, застосування моделювання та урахування великої кількості чинників, що мають потенціал впливу на результати, темпи та якість цих видозмін, зокрема, громадянського суспільства, приватного сектору та публічного управління. Акцент подальших наукових досліджень має робитися саме в заданому ключі.

Список використаної літератури

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм / Р. Арон; пер. с фр. Г. И. Семенова. — Москва : Текст, 1993. — 303 с. ; Aron R. Demokratiya i totalitarizm / R. Aron; per. s fr. G.I. Semenova. — Moskva : Tekst, 1993. — 303 s.
2. Иноземцев В. Пределы «догоняющего» развития / В. Иноземцев. — Москва : Экономика, 2000. — 295 с. ; Inozemtsev V. Predely «dogonyayushchego» razvitiya / V. Inozemtsev. — Moskva : Ekonomika, 2000. — 295 s.
3. Парето В. Трансформация демократии / В. Парето; пер. с итал. М. Юсима. — Москва : Территория будущего, 2011. — 208 с. ; Pareto V. Transformatsiya demokratii / V. Pareto; per. s ital. M. Yusima. — Moskva : Territoriya budushchego, 2011. — 208 s.
4. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. — Москва : РОССПЭН, 2003. — 368 с. ; Khantington S. Tretya volna. Demokratizatsiya v kontse XX veka / S. Khantington. — Moskva : ROSSPEN, 2003. — 368 s.
5. Almond G. Comparative Politics: a Developmental Approach / G. Almond, G. Powell. — Boston : Little, Brown, 1966. — 348 p.

6. Apter D. The Politics of Modernization / D. Apter. – Chicago : Chicago press, 1965. – 481 p.
  7. Dahl R. Modern Political Analysis / R. Dahl. — Englewood Cliffs, New York : Prentice Hall, 1991. – 157 p.
  8. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies / R. Inglehart. – Princeton, New York : Princeton University Press, 1997. – 464 p.
  9. Social Structure and Mobility in Economic Development / ed. by S. Lipset, N. Smelser. – Chicago, Aldine Pub. Co., 1966. – 399 p.
  10. March J. Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics / J. March, J. Olsen. – New York : The Free Press, 2010. – 227 p.
  11. O'Donnell G. The Quality of Democracy: Theory and Applications / G. O'Donnell. - Notre dame, Ind. : University of Notre Dame Press, 2004. – 274 p.
  12. Parsons T. Structure and Process in Modern Societies / T. Parsons. – Illinois : The Free Press, 1960. – 344 p.
  13. Pye L. Political Culture and Political Development / L. Pye, S. Verba. – Princeton : Princeton University Press, 2015. – 586 p.
  14. Skocpol T. Social Revolutions in the Modern World / T. Skocpol. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 354 p.
- Стаття надійшла до редакції 21.11.2017 р.

O. Demyanenko

POLITICAL MODERNIZATION: TRADITIONAL AND MODERN DISCUSSIONS

The article analyzes the key approaches to understanding the phenomenon and concept of political modernization taking into account the initial and actual scientific discourses. The content of political modernization is determined through the parallel of «political changes» - «political development». Political change has an anthropomorphic character and takes place at a specific time, signifying the transformation of a political institution and becoming a part of social change. The main features of political change: political change is one of the types of social change; political change in its essence is a transformation of political institutions; political change is a potential opportunity, which can cause a whole range of other changes; the main factor of political change is human activity of a diverse nature.

The whole set of political changes can be united in a broader notion of «political development», which is used to consider the political system as a whole. Thus, political development is a multidimensional process that combines political changes with various common features and has a systemic character, which appears in its adaptive and balanced content. Political development has a relationship with social development at the social level.

Political modernization is one of the forms of political development. Political modernization is a type of political development in which changes deal with the political system elements in the direction of achieving their best modern patterns. Political modernization is carried out in the course of modernization transformations of the whole society and can act as a goal and a means of various social transformations. The main subject areas of political modernization are the democratization of political institutions, the sociocultural transformation of political values and norms, and increased participation of citizens in political processes.

The emphasis is on the polysystem nature of political modernization, which requires an interdisciplinary approach in the study. The etymology of the concept is analyzed, four key stages of the development of political modernization theories are studied, taking into account the specific tasks and results, as well as the basic types of political modernization («primary» and «secondary»).

Keywords: *political changes, political development, political modernization, globalization, democratization, primary modernization, secondary modernization, social modernization, economic modernization.*

УДК 342

О.О. Долженко

ВИЗНАЧЕННЯ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У статті розглядається нормативне визначення «гібридної війни» в контексті сучасних загроз національній безпеці України через призму нових викликів військової агресії Російської Федерації з використанням типових форм, методів та засобів. Метою статті є висвітлення теоретичних, концептуальних та нормативних визначень терміну «гібридна війна» у сучасному міжнародному праві та військових доктринах країн Західної Європи та США. Розглянуто та проаналізовано концептуальну відмінність «гібридної війни» від класичної війни та збройного конфлікту в умовах геополітичних протистоянь 21 століття. Завданням статті є теоретичне висвітлення терміну «гібридна війна» у військовій доктрині Російської Федерації, а також дослідження феномену гібридизації збройної агресії Російської Федерації проти України в контексті сучасних загроз національній безпеці.

Ключові слова: *гібридна війна, збройна агресія, виклики та загрози національній безпеці.*

Найбільш складним завданням у вирішенні соціально-політичних та геополітичних конфліктів 21 століття залишається визначення понять та суті конфлікту, оскільки маніпуляція та підміна понять призводить до їх ескалації. У 2013 році Україну чекали нові виклики та загрози, а концептуальні засади ведення військових дій не містили доктрин щодо протидії гібридній військовій агресії Російській Федерації, оскільки остання розглядалася як союзник у веденні бойових дій про третіх країн.

У зв'язку з подіями 2013-2014 років, національна безпека України зіштовхнулася з новими викликами та нагальною необхідністю вжиття відповідних заходів реагування в контексті кваліфікації анексії Автономної Республіки Крим та вторгнення на суверенні території України на Сході. Важливим не вирішеним питанням забезпечення національної безпеки України є застосування наявних сил та засобів у відсічі військової агресії Російської Федерації.

Так, відповідно до теоретичних засад, термін «війна» означає складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами та народами, національними й соціальними групами з переходом до вжитку засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їхніми збройними силами. Перше нормативне закріплення зазначеному терміну надав генерал Карл фон Клаузевіц. За його визначенням, війну слід розглядати, як акт насильства, метою якого є змусити нашого противника виконати нашу волю» [1, с. 20].

Водночас, бурхливі події ХХ століття на геополітичній арені та постійна поява нових форм та методів прихованої агресії між країнами, змусили військових теоретиків показати певну різницю між поняттями «війна» і «збройний конфлікт». Такі спроби є наслідком заміни понять «право війни» та «війна» на «право збройних конфліктів» та